

УДК 371:004.738.5(438)

**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА У ПОЛЬЩІ, ЗДІЙСНЮВАНА ЧЕРЕЗ
ІНТЕРНЕТ
(НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ)**

Яцек Гурнікевич, Юрій Плиска

*Білостоцький університет
вул. Сверкова, 20, 15-328 Білосток, Польща
e-mail: plyska@poczta.onet.pl*

Громадянська освіта у Польщі набула важливого значення завдяки системним змінам та зростаючим технічним можливостям. Люди одержали змогу вільно визначати власні потреби і прагнення, бажання і наміри, більшу свободу діяльності, відповідно до чого значно розширився зміст раніше визначеного поняття „громадянська активність”. Особливо активними учасниками суспільного життя стали студенти, діяльність яких пов’язана з ідеалами громадянської демократії. У Польщі такий студентський рух добре розвинений, він збагачений як власним кількарічним досвідом, так і досвідом інших країн, з якими налагоджено зв’язки з подібних ініціатив.

Інтернет становить окрему платформу обміну матеріалами, пов’язаними із суспільною діяльністю студентів, з метою демократизації щоденного життя, взаємної комунікації, а також реалізації своїх задумів і починань.

Ключові слова: громадянська освіта у Польщі, Інтернет, суспільна діяльність студентів, демократизація щоденного життя.

Громадянська освіта у Польщі протягом останнього десятиріччя дістала подвійний поштовх у своєму розвитку завдяки системним змінам у суспільстві, а також донедавна невідомим технічним можливостям. За допомогою суспільної трансформації, розпочатої угодою в Магдаленці (поблизу Варшави) 1989 року, громадяни Польщі одержали змогу самостійно створювати організації вільно від цензури і без дозволів відповідних партійних структур – політичних, економічних та культурних. Вони також можуть визначати свої автентичні потреби та бажання, значно розширюючи зміст раніше визначеного поняття громадянської активності – не замкнуте на показі прихильності до панівної політичної еліти і діяльності на користь цієї еліти та її прав. Показниками стану стали насамперед інтереси сімей, регіону, навколишнього середовища і країни, а не як досі – ідеологічні чи політичні показники. Інформаційні й комунікаційні технології, які набули широкого поширення, почали дедалі частіше відігравати роль потужних каталізаторів громадянської активності, особливо такої, яка не виникала як ініціатива на

попередніх етапах суспільного життя і яку не підтримували осередки влади та державної адміністрації. Звернемо увагу на специфіку та ранги громадянської освіти у сучасній Польщі на тлі інших країн. Серед можливих прикладів виділяється один з віртуальних центрів громадянської освіти – *CEO (Centrum Edukacji Obywatelskiej* – Центр громадянської освіти (ЦГО).

Об'єкт громадянської освіти

Поширена думка про те, що громадянська освіта має на меті підготувати громадян певної країни до відповідального і творчого виконання суспільних та політичних ролей відповідно до інтересів своєї країни, зокрема, підготувати до подібної активності місцеві спільноти. Громадянська освіта повинна охоплювати не тільки осіб шкільного віку, але й тих, чию щоденну діяльність на користь суспільства і свого краю можна розвивати й удосконалювати. Отже, громадянська освіта може охоплювати студентів, військових строкової служби, службовців, учителів та ін. Зазначимо, що, крім навчальної та комунікативної функцій, громадянська освіта може виконувати агітаційно-заохочувальну функцію, орієнтуючи на суспільно-громадську активність. Успішно здійснювана громадянська освіта вирізняється дедалі більшою активністю та залученням широких кіл мешканців певного краю до справ, які стосуються їхньої повсякденної діяльності й місця проживання. Ефективна громадянська освіта розвиває також почуття спільноти на різних рівнях суспільної діяльності: від власної родини і найближчого оточення до державних справ, зв'язків з іншими країнами-сусідами, а також справ, важливих для всього людства у минулому, теперішньому і майбутньому.

Традиції громадянської освіти (*civic education*) у світі

Громадянська освіта відома у світі від античних часів. Розглядаючи середземноморські культури, можна виділити традиції Афін, Спарти, Риму. У наступних століттях чергові масові суспільні рухи в Європі завжди пов'язували із зростанням почуття відповідальності учасників цих рухів за долю своєї родини, країни (народу, релігії тощо). Зокрема, повстання у Франції, очолюване Жанною д'Арк, революція Кромвеля в Англії, Велика французька революція, рух за незалежність у Північній Америці у XVIII столітті, європейська "весну народів" у XIX столітті, народні повстання поляків проти загарбників, послідовні російські революції XX-го століття та ін. Окрім народних рухів у формі збройних повстань, була наявна суспільна діяльність, що мала природу бунту й опору в інших формах, а саме діяльність за скасування рабства, світовий рух емансипанток, боротьба проти расизму в Південній Африці, а в теперішній час – проєкологічна діяльність організацій "зелених" у світі.

У сучасному світі функціонують тисячі місцевих та міжнародних осередків, які займаються розвитком ідеї громадянської освіти і ставлять собі за мету сформувати високу "суспільно придатну" активність людей.

Більшість цих осередків має багаторічний стаж та багатий досвід діяльності. Інтернет висвітлює діяльність цих організацій, інституцій та рухів. Другого липня 2005 р. у пошуковій системі *Google* можна було знайти величезний список таких веб-сторінок WWW (158389 посилань), зокрема, віртуальних сторінок закордонних осередків громадського мислення та діяльності. Наприклад, Американське товариство ASPA (The American Political Science Association - <http://www.aspanet.org/>), яке досліджує суспільні рухи, сьогодні налічує понад 15 тис. членів з 80 країн. Організований 1964 року в Лос-Анджелесі CCE (Center for Civic Education -<http://www.civiced.org/index.php>) орієнтується на пропагування ідеї суспільної активності в США та країнах, що розвиваються. З 1969 року Центр має розвинену програму громадянської освіти, яку підтримує влада штату Каліфорнія. Цю програму використовують у законодавстві всіх штатів США, а також багатьох інших країн, серед них Боснія, Чехія, Ефіопія, Мексика, Польща, Росія, Румунія та Україна. Від 1981 року CCE функціонує як неурядова і неприбуткова організація.

Громадянська освіта у Польщі в період суспільних змін (Історія розвитку громадянської освіти у Польщі)

Громадянська освіта у Польщі має кількасотрічні багаті традиції, які сягають епохи Відродження і утворення устрою шляхетської демократії, де велике значення надавалося правничій освіті населення (обмеженого до шляхти), обізнаності у своїх привілеях, правах та обов'язках стосовно своєї родини, становища, релігії та країни. Дискусія на тему громадянської повинності, яка велася на різних щаблях публічного життя, тривала в наступних епохах давньої Польщі. З XVII століття відомі промови Петра Скарги у Сеймі. Особливу активність у розвитку ідеї відповідальної та активної суспільної діяльності виявляли єзуїти та піяри. Наприклад, Бартоломій Каменський (1737–1781, піяр, ім'я в ордені Адольф, учитель у Collegium Nobilium) є автором проекту шкільної реформи під назвою "*Громадянська освіта*", в якому домагався загальної освіти, створення технічних шкіл, обмеження вивчення латинської мови на користь польської мови (http://szukaj.wp.pl/szukaj.html?szukaj=edukacja+obywatelska&Submit=szukaj&e=T&z=T&gl_wh=X&gl_ile=20&gl_f=N&gl_j=unknown&gl_licz=N&zw=T). Ця діяльність відіграла згодом важливу роль у формуванні свідомості мешканців тогочасної Польщі (у баченні демократичної країни) відповідно до ідеалів Просвітництва. В умовах роздробленої Польщі, коли загрожував занепад країни, громадянська освіта була нерозривно пов'язана з освітою патріотичною. За відсутності пропагування ідей громадянської освіти з боку керівництва держави виховувалися чергові покоління інтелігенції, а також духовенства, пов'язаного з католицькою церквою. Після здобуття Польщею 1918 року незалежності громадянську освіту трактували як важливий засіб інтеграції суспільства у різних частинах країни, котрі були ізольовані

загарбниками одна від одної протягом 123 років. У народній Польщі, яка виникла після 1945 року, громадянську освіту керівництво розглядало як зручний інструмент формування слухняних виконавців державної ідеї комуністичної диктатури (її називали диктатурою пролетаріату у формі соціалістичної демократії). Тепер, після системних змін, головний сенс громадянської освіти в умовах сучасної Польщі викладено у цілях, сформульованих у документах Міністерства освіти на тему обов'язкових програмних мінімумів для шкіл. У них громадянська освіта посідає четверте місце після початкової освіти, полоністичної та історичної. Про важливість громадянської освіти свідчить той факт, що вона зазначена у кожному з п'яти навчальних циклів, передбачених Міністерством. Там викладено такі загальні цілі освіти: підготовка учнів до активної участі в громадянському суспільстві та демократичному праві; виховання в учнів поваги до законодавства й громадянської відповідальності; підготовка учнів до відповідальної участі у родинному житті [6, с. 6].

Інтернет – дійовий засіб громадянської освіти

Відомо, що Інтернет – це загальноосвітня мережа, яка з'єднує комп'ютери і виконує функцію взаємної комунікації між ними. Інтернет є медіумом, який має дуже важливе значення для громадянської освіти з огляду на свої інформаційні та комунікаційні властивості. Можна виділити сфери активності, які підтримують громадянську освіту:

- а) *ресурси*. Інтернет дає змогу користуватися доступними готовими матеріалами, які дають уявлення про окремі суспільні групи, є можливість порівнювати ситуації у тих групах з власною. Крім того, Інтернет дає змогу розміщувати власні матеріали, створювати власні вітрини. У такий спосіб можна показувати себе – свої досягнення та слабкі сторони, потреби, інтереси, зацікавлення, ідентичність тощо;
- б) *комунікація*. Інтернет забезпечує швидке і зручне (порівняно низькі фінансові затрати) спілкування з будь-якого місця у світі – як індивідуальне, так і між групами, організаціями, котре не обмежене законодавством, фізичною відстанню і часом;
- в) *поширення*. Інтернет дає змогу використовувати привабливу мультимедійну форму пропагування ідеї й презентування будь-кого та будь-чого із залученням багатьох ефектів і засобів впливу на різні органи чуття одержувачів інформації. Ця інформація може бути блискавично поширена мережею і звернена до мільйонів користувачів у цілому світі;
- г) *співпраця*. Інтернет дає можливість налагоджувати і підтримувати співпрацю у різних формах, зацікавленим особам та групам створювати й реалізовувати різноманітні проекти, навіть складні, які

мають на меті розв'язання багатьох завдань представниками різних країн і континентів;

д) *підтримка*. Інтернет передбачає велику допомогу в передачі потрібної інформації, документів та програм для користування, в одержанні порад правничого характеру. Ці можливості надзвичайно цінні у випадку різноманітної суспільної діяльності;

е) *навчання, виховання, тренінги, набуття навиків та вмінь, передача знань*. *E-Learning* (електронне навчання) визнається особливо привабливою формою навчання, доступною для користувачів Інтернету, які мешкають у будь-якій країні. Цю освітню активність охоплює дистанційна освіта (*distance learning / distance education*), а також загальну ідею відкритого навчання (*open learning*);

є) *спільноти*. Різноманітні аплікації в Інтернеті дають змогу виявляти творчість користувачів, які пов'язані спільною ідеєю та завданнями. Інтернет якнайкраще підходить для створення мережеских спільнот, які зорієнтовані на спільну громадянську активність, створюють кінцеві організаційні та комунікаційні структури і підтримують одна одну за допомогою передачі інформації, рішень, проєктів, звітів, а також електронних грошей.

Сучасний стан громадянської освіти у польськомовному Інтернеті

У польськомовному Інтернеті є сотні сторінок, пов'язаних із громадянською освітою. Наприклад, пошукова система на порталі Wirtualna Polska 2 липня 2005 року знайшла понад 5 тис. (5329) посилань у відповідь на заданий запит "громадянська освіта". Серед знайдених у мережі адрес часто повторювалися сторінки з інструкціями з проведення шкільних занять або курсу громадянської освіти. Крім курсу лекцій, можна було ознайомитися з різними проєктами діяльності в рамках громадських дій. Багато сторінок мережі мали характер вузькотематичних електронних кіосків, зорієнтованих на розгляд деяких проблем або можливостей, пов'язаних із суспільною діяльністю, наприклад, з проблемами загрози наркоманії, підвищення рівня правової освіченості школярів та ін. Значна кількість сторінок була створена державними та місцевими адміністраціями, однак велика кількість сторінок представлена місцевими організаціями, школами, окремими особами, а також комерційними фірмами, які намагаються заохотити користувачів до купівлі своїх продуктів (наприклад, комп'ютерних аплікацій) або послуг (наприклад, курсів *online*). Особливу позицію мають віртуальні осередки пропагування громадянської освіти, спрямовані на конкретну практичну діяльність.

ЦГО – приклад громадянської освіти через Інтернет у польських реаліях

Фундація "Центр громадянської освіти" (ЦГО) – неурядова освітня інституція, яка функціонує з 1994 року. ЦГО поширює серед громадськості

головні знання, необхідні для побудови демократичної правової держави і громадянського суспільства, а також розкриває зміст практичних умінь. Він, окрім цього організовує неопублічне представництво вдосконалення вчительської майстерності, зареєстроване Міністерством народної освіти (<http://www.ceo.org.pl/>). Серед закордонних новин, які подають на веб-сторінці ЦГО, є також відомості про події у східних сусідів Польщі, зокрема в Білорусі. Головні напрями діяльності ЦГО зазначені на веб-сторінці відповідно до змісту понять демократія, громадянська активність та інших пов'язаних з ними, а саме: *“Демократія у Польщі, як і в цілому світі, не є і не буде можливою без свідомих, відповідальних і активних громадян. Водночас громадянські позиції стикаються з перешкодами: розчарування недосконалістю інституцій і процедур молодого демократії, ностальгія за державою контролю та опіки, зубожіння та відкидання за межі суспільного життя цілих груп людей, зокрема великої кількості молоді. Віримо, що громадянська активність є основою демократії, а школа може ґрунтовно до неї підготувати. Шкільний досвід повинен:*

- надавати знання, які дають змогу зрозуміти суспільні, політичні та економічні явища;
- навчати критично і творчо мислити;
- допомагати учням формувати в собі почуття власної гідності;
- готувати до важливої суспільної діяльності;
- вчити відповідальності й турботи про суспільне добро”.

ЦГО співпрацює з такими закордонними партнерами:

- територіальні адміністрації;
- Фондація ім. Стефана Баторія;
- Польсько-Американська Фондація Свободи;
- National Endowment for Democracy;
- Посольство Сполучених Штатів;
- The Pew Charitable Trusts;
- U.S. Department of Education;
- American Council of Learned Societies;
- Phare and Tacis Democracy Programme;
- Державний університет Огайо.

Десять програм, які ЦГО пропонує студентам:

- KOSS (Громадянське навчання в самоурядовій школі), проект 1994 року;
- WOS (суспільствознавство);
- Молоді громадяни діють;
- Молодь в Європі;
- Молодь відновлює пам'ятки старовини;
- Моя Польща;

- Молодь голосує;
- З економікою на „ти”;
- Шкільна агора;
- Молодь проти корупції.

Тематичні програми ЦГО, які призначені для дирекцій шкіл, учителів і представників місцевих адміністрацій:

- Клуб шкіл, що навчаються;
- Освітня політика самоврядування;
- Академія шкіл, що навчаються;
- “Класна” школа.

Громадянська освіта через Інтернет в реаліях вищої школи

На відміну від шкіл нижчого рівня, у вищих школах Польщі не виділяється окремий предмет під назвою „громадянська освіта”. Вважають, що студенти цілком дозріли і не потребують окремих занять, які б поглиблювали знання про власну країну і світ, про право і можливості його використання для захисту власних і чужих інтересів, а також занять, що стимулювали б їхню активність на користь суспільного, природного, культурного оточення. Водночас окремі предмети, передбачені у планах зазвичай на перші роки навчання, з успіхом виконують функцію шкільного предмета громадянської освіти. Наприклад, основи соціології чи вибрані проблеми філософії. Громадянську позицію та активність формують у процесі вивчення курсів, а також під час спілкування з новоприйнятими студентами в інтеграційних таборах. Перебування в таких таборах дає ефективні результати (ознайомлення із життям місцевого населення, його цінностями, а також потребами і проблемами). Протягом навчального року студенти разом із викладачами організують численні наукові вечірки, які поглиблюють рівень та якість громадянської освіченості. Чергові зустрічі з політичними лідерами та місцевими активістами полегшують молодим людям визначення своїх поглядів, переконань та співставлення їх з поглядами інших, що важливо для вивчення політичного, господарського та суспільного стану Польщі. Студенти також систематично беруть участь у загальнопольських акціях та подіях, спрямованих на допомогу тим, хто її потребує. Студенти вищих шкіл усієї країни створюють також молодіжні організації, які підтримують діяльність окремих політичних партій та неурядових організацій. Заслугує уваги динамічна прогромадянська діяльність органів студентського самоврядування і місцевих парламентів.

Про більшість із вищезазначених видів діяльності описано на веб-сторінках польських вищих шкіл. Якщо там не вживають термін “громадянська освіта”, то таку освіту документують різними способами за допомогою різноманітного змісту інформацій текстового та іконічного походження. В цьому можна переконатися, ознайомившись з окремими

сторінками WWW, які містять інформацію про наукові події, мистецькі та рекреаційні школи, а також аналізуючи зміст інших віртуальних місць, виділених для студентської активності. Можна стверджувати, що у польськомовному Інтернеті немає веб-сторінки навчального закладу, яка б не висвітлювала суспільної активності своїх студентів, а також їхніх дидактично-наукових та адміністративних керівників. Наприклад, яскравою ілюстрацією суспільної діяльності студентів (освіта через практику) є віртуальна сторінка Білостоцького університету (<http://www.uwb.edu.pl>). Велику кількість пропозицій для студентів містить сторінка студентського парламенту (<http://ps.uwb.edu.pl/>), який у громадянських ініціативах надихає і підтримує загальнопольське представництво органів студентського самоврядування (Парламент студентів Речі Посполитої Польщі: http://www.psrp.org.pl/?sub=artykul&id_aktualnosci=770).

Студентський рух у Польщі пов'язаний з ідеалами громадянської демократії і добре розвинений на території усієї країни. Цей рух збагачений кількарічним власним досвідом, а також тісними зв'язками з подібними ініціативами в інших країнах світу.

Інтернет становить окрему платформу обміну матеріалами, пов'язаними із суспільною діяльністю, а також поширення своїх задумів і починань. Базою для інтернетової активності студентських демократів є офіційні веб-сторінки їхніх навчальних закладів. Водночас у польськомовному Інтернеті можна знайти і специфічні сторінки, зорієнтовані на практикування громадянської активності. Можна сподіватися, що суспільний студентський рух виявлятиме схильність до відокремлення, створюючи сторінки, незалежні від навчальних закладів.

1. *Ciuk I.* Ocena realizacji programu „Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej” w kontekście założeń reformy systemu edukacji // *Dyrektor Szkoły.* 1999. № 3, S. 19–20.

2. *Czaja M., Żmigrodzka M.* Wychowanie dla człowieczeństwa : 150 opracowań lekcji wychowawczych dla wszystkich typów szkół ponadpodstawowych (materiały pomocnicze). Częstochowa, 2000. T. 1.

3. *Edukacja otwarta /* Pod red. Pólturzycki J. Płock, 2001.

4. *Kunaszyk R.* Sąsiedzi: Polacy i Ukraińcy w nowej Europie: scenariusze lekcji. Warszawa, 2000.

5. *Michałowska G.* Prawa człowieka i ich ochrona. Warszawa, 2000.

6. *Pilikowski J.* Wiedza obywatelska – podstawowe wiadomości o państwie, społeczeństwie i polityce. Kraków, 1995.

7. Podstawy programowe obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących // Załącznik do Zarządzenia № 8 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 maja 1997. № 5.

8. *Popiuk-Rysińska I.* Unia Europejska, geneza, kształt i konsekwencje integracji, Warszawa, 1998.

9. *Rutkowska-Paszta M.* Prawa człowieka w edukacji obywatelskiej. Warszawa, 1998.

10. *Wojtaszczyk K. A.* Kompendium wiedzy o państwie współczesnym. Warszawa, 1996.

CIVIC EDUCATION IN POLAND BY MEANS OF INTERNET (ON THE BASIS OF CIVIC EDUCATION CENTER)

Yatsek Hurnickevych, Yuriy Plyska

*Bilostots'ky University
Svierkov Str., 20, 15-328 Bilostok, Poland
e-mail: plyska@poczta.onet.pl*

The article stresses the significance of civic education in Poland as the result of systematic changes and technical possibilities. It states human capacity to satisfy personal needs and aims, and to have freedom, and amplifies the content of civic activity. It also describes the students' activity connected with the ideals of civic democracy. The paper outlines the experience of students' movement closely linked with the experience of other countries. Internet is an important tool for communication, information exchange, social activity, decision realisation.

Key words: civic education, Internet, students' social activity, life democratisation.

Стаття надійшла до редколегії 29.09.2005
Прийнята до друку 22.04.2006